

Bartoňková, Dagmar

[Fuhrmann, Manfred. Neues Handbuch der Literaturwissenschaft. Band 3, Römische Literatur]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1979, vol. 28, iss. E24, pp. 151-153

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109248>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„fonologická reprezentace“ určité věty (jakožto jakési strukturálně teoretické východisko) přetváří v „reprezentaci fonetickou“, což je vlastně skutečná výslovnost věty. Zmíněná „fonologická reprezentace“ přitom v podstatě odpovídá tomu, co se v tradiční lingvistice označovalo jako základní rekonstruovatelné východisko příslušného slova (tedy předpokládáný tvar s hvězdičkou), např. tvar **peithaants* jakožto předpokládáný praecký tvar nom. sing. part. aor. akt. od *πεῖθω*. V tomto participiu se pak v náležitém sledu fonologických operací transformuje jeden segment za druhým, až se nakonec přes mezistupně *peisants*, *peisans* dojde ke skutečnému fonetickému znění *pēsās* (psáno *πεσας*), platnému pro 5. stol. př. n. l.

Poznámkou, kterou tradicionalisté asi hned vysloví, bude zřejmě znít: „Není toto všechno jen jiné vnější označování tradičních historickohláskoslovných postupů?“ Ne zcela! Kdežto tradiční hláskosloví pracuje s historickými rekonstrukcemi bez ohledu na funkčnost rekonstruovaných tvarů, generativní mluvnicové necílí na historickou adekvátnost za každou cenu. Např. attický výraz *πηγή* „pramen“ měl ještě někdy koncem 2. tisíciletí př. n. l. podobu *pāgā* (a mimo atticínu a iónštinu byl pochopitelně v užívání stejný tvar ještě hluboko do 2. poloviny 1. tisíciletí př. n. l.). Generativní gramatik si však nevolí tento tvar jako své základní východisko. Když totiž stoupenec generativní gramatiky prozkoumá podle jejich zásad všechny attické pády od slova *πηγή* i všechny odvozeniny od tohoto slova, dojde k závěru, že žádný z těchto attických tvarů nemá v první slabice, tj. po *p*, samohlásku *ā*, že však druhé *ē* se někdy střídá jak s *ā* (např. v ak. plur. *πηγάς*), tak s *a* (např. v nom. plur. *πηγάι*). A proto se generativní mluvnicové jeví jako dostačující výchozí „fonologická reprezentace“ forma *pēgā*, tj. forma, v níž se toto slovo nikdy v historickém vývoji nevyškrtalo. Zatímco tedy např. pražská škola dovedla skloubit diachronní pohled se synchronním tak, že se její stoupenec začali učit vidět jazykové jevy ve vícerozměrném časoprostoru (a takovýto způsob vidění je při studiu mrtvého jazyka nezbytný), generativní gramatika se pohybuje v matematickém světě rovnic, v němž rozměry času a prostoru nemají zřejmě žádné místo.

Z hlediska exaktního se to může jevit jako přednost, ale z hlediska našich již dosti hlubokých vědomostí o historickém vývoji řeckého jazyka se nám Sommersteinovy výklady musí nutně jevit jako nanejvýš povrchní. Z jeho práce si např. nelze vůbec učinit představu o tom, zda si autor uvědomuje značnou složitost ve vzájemných vztazích dlouhých attických *e*-ových a *o*-ových hlásek, zejména pokud jde o to, že attických dlouhých fonémů bylo 7, a nikoli 5. Nehistoričnost jeho postupu vede přitom i k takovým zjednodušením, jako že např. koncovka *-ō* (srov. např. *γράφω*) v 1. os. sing. ind. praes. akt. je podle něho rozložitelná v *-oa*, přičemž koncové *-a* je prý srovnatelné s obdobným *-a* v 1. os. sing. ind. perf. akt. (*γράφω*). Přitom jednotlivá Sommersteinova „pravidla“ jsou rozebírána nejen mechanisticky, nýbrž i zcela izolovaně a často bez jakýchkoli souvislostí s jinými. Opět je tu nasnadě konfrontace s pražskou školou: kdežto ta tihla ke komplexnímu pohledu na jazykové jevy nejen v synchronicko-diachronickém časoprostoru, nýbrž i na pozadí větších hláskových komplexů, generativistům zatím zřejmě chybějí širší konfrontační korektivy. Tím se nakonec stává, že studie typu Sommersteinovy práce působí dojmem řecké fonologie pro negrecistu, třebaš ovšem vzdělanému v obecné lingvistice, ale nezatíženému historickým přístupem. Tato orientace na neodborníky je někdy dokonce proklamována. V práci jiného anglického lingvisty A. Matthewe *Inflectional Morphology in Latin*, Cambridge 1972, vydavatelství dokonce na záložce knihy zdůrazňuje, že knihu může klidně číst i ten, kdo nezná z latiny vůbec nic.

Antonín Bartoněk

Neues Handbuch der Literaturwissenschaft, Band 3, Römische Literatur am Manfred Fuhrmann, Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, Frankfurt am Main 1974, stran 332.

„Neues Handbuch“ je koncipován jako moderní příručka světové literatury a vychází z tradice založené v téměř nakladatelství již po první světové válce, kdy zde začal vycházet známý *Handbuch der Literaturwissenschaft*. Od té doby však značně pokročila jak literárněhistorická, tak i literárněvědná bádání, a proto si editoři „nového Handbuchu“ vzali za svůj cíl zachytit předešlým tv nové poznatky, k nimž věda

dospěla s pomocí literární komparistiky a literární sociologie. Nechtějí vytvořit pouhý přídavek k jednotlivým národním literárním dějinám z diachronního hlediska, nýbrž zároveň hodljí ze synchronního aspektu uplatnit nadnárodní společensko kulturní pohled na zkoumanou problematiku a důsledně sledovat nejrůznější strukturální paralely, stejně jako bezprostřední vnitřní spojitosti. Zvláštní pozornost je v díle věnována tradicím literárních druhů i vzniku nových z nich. Jednotlivé příspěvky — instruktivně ilustrované a opatřené podrobnými odkazy na literaturu — zpracovávají obsahově i metodicky výsledky nejnovějších směrů bádání a zároveň odrážejí současné metodologické diskuse v literární vědě. Vydavatelé podrobně předem rozplánovali vydání všech 25 svazků Handbuchu, přičemž klasické filology zaujme především 2. díl, všímající se řecké literatury (následuje po 1. dílu, jenž je věnován starému Orientu) a právě recenzovaný 3. díl, pojednávající o římské literatuře; zvláštní 4. svazek bude pak věnován pozdněantické literatuře. I pro klasického filologa bude ovšem nezbytnou pomůckou 25. svazek, nazvaný „Literaturwissenschaftliche Methodik“. Tematická jednota svazků a jejich jednotlivých příspěvků je většinou založena na tradicích literárních druhů.

Recenzovaný díl práce je věnován, jak jsme to již řekli, římské literatuře. Autorem úvodního pojednání (str. 1—32) je Manfred Fuhrmann, jenž nejdříve vymezuje pojem římské literatury v protikladu k pojmu latinská literatura, a ještě dříve než pojednává o předliterárních památkách, soustřeďuje svou pozornost na jazyky, jimiž se hovořilo na Apeninském poloostrově. Zajímavý je oddíl pojednávající o vztahu římské literatury k literatuře řecké (str. 11nn.), v podstatě tradiční je dělení římské literatury do jednotlivých epoch. Instruktivní a z hlediska metodologického podnětné je zařazení partie o původu a sociálním postavení římských spisovatelů do úvodní kapitoly svazku (str. 21nn.), ne zcela běžný, ale rovněž jistě velmi užitečný je výklad o římské knižní produkci (str. 25nn.).

Vlastní pojednání o římské literatuře začíná na str. 33; vzhledem k obsáhlosti materiálu byli zpracováním kapitol pověřeni jednotliví pracovníci, což je na jedné straně do značné míry zárukou seriózního přístupu, na druhé straně však tato metoda s sebou nutně přináší i nevýhody (nevyváženost mezi jednotlivými oddíly apod.). To je však problém, jenž leží před vydavatelem všech obsáhlých kolektivních prací.

Jak jsme to již naznačili, autoři neprobírají římskou literaturu podle chronologických kritérií, nýbrž spíše podle tematické blízkosti a včasných souvislostí, a ani samotné dělení podle literárních druhů tu není vždy základním kritériem. Přitom se v dílčích subkapitolách nevěnuje pozornost římským autorům tak, jak jsme na to zvyklí z běžných příruček, nýbrž se zájem čtenáře soustřeďuje spíše na problémové okruhy, jež se k tomu či onomu autorovi či literárnímu žánru pojí v moderní odborné literatuře. Bibliografie a poznámkový aparát, který následuje po každé kapitole, nás však nenechávají na pochybách, že jde o fundované dílo, jež do značné míry odráží skutečný současný stav bádání (zachycují se zde nejen hlavní monografie, nýbrž i nejdůležitější časopisecká pojednání z posledních let, nutno ovšem konstatovat, že bibliografie je většinou orientována na západoevropskou, příp. americkou produkci, a práce východoevropských autorů se zde objevují jen zřídka).

E. Lefèvre podává v kapitole zasvěcené římské komedii (str. 33—62) nejdříve stručný přehled římské palliáty a charakteristiku nové komedie, vlastní jádro výkladu však představuje oddíl nazvaný *Der atypische und unrealistische Charakter der römischen Komödie* (42nn), pojednání o struktuře římské komedie a jejích podobách. Instruktivní jsou tu i ilustrace významných kodexů komedii s vyobrazeními herců, masek apod. Po tomto výkladu bychom očekávali exkurs o dalším dramatickém útvaru, tragédii. Té je však věnována až jedna ze závěrečných kapitol celého svazku (str. 251—260), kde se výklad v podstatě soustřeďuje na tragédii u Seneky; domníváme se ovšem, že práci by posloužilo zařazení důkladnějšího pojednání i o římské tragédii archaického období.

Mezi materiálově nejbohatší kapitoly patří studie o římském eposu (str. 63—98). W. Schetter dělí římskou epiku na archaickou (zde mluví o epice saturnské a enniovské), na drobnou epiku neoterickou, augustovskou epiku (Vergiliova *Aeneis* a Ovidiovy *Metamorfózy*) a epiku raného císařství (ta je zde tradičně členěna na historickou a mytologickou). Do této kapitoly autor nepojímá epiku didaktickou, již je věnována speciální kapitola, jež v pořadí následuje (str. 99—114) z pera téhož autora (Schetter se soustřeďuje zvláště na Lucretia a Vergiliova *Georgica*, didaktické spisy Ovidiovy a astrologický spis Maniliův).

A. D. Leeman byl pověřen zpracováním římské historiografie; činí tak v kapitole na str. 115–146, kde se po výkladu o Catonovi a annálistech jen zbytně zmiňuje o Ciceronovi, Caesarovi (zde se nám jeví výklad zvláště stručný) a Corneliu Nepotovi a jako první vrchol v římské historiografii stanoví pak Sallustia, jako druhý Livia a konečně jako třetí Tacita. V následujícím výkladu přispívá k oživení zejména zařazení Quintilianových a Pliniových názorů na římské dějepisectví. Celá kapitola je uzavřena pojednáním o Suetonioví, Florovi a Justinovi (výklad o Ammianu Marcellinovi má být zařazen až do svazku věnovaného pozdněantické literatuře).

Proti autorům předchozích kapitol, kteří museli činit výběr mezi spisovateli rozebraného literárního druhu, soustředil P. L. Schmidt v kapitole Cicero und die republikanische Kunstprosa (str. 147–179) svou pozornost na život a dílo tohoto největšího římského řečníka. Pozornost tu věnuje především Ciceronovým spisům rétorickým, listům a dále spisům filozofickým, poměrně menší zájem věnuje vlastním Ciceronovým řečem. Přehledně je zpracována kapitola o římské odborné literatuře (str. 181–194) od M. Fuhrmanna. Ve zvláštní kapitole se však pojednává o literatuře právnícké z pera D. Liebse (str. 195–208).

Zajímavě je pojatá kapitola věnovaná básnictví klasického období (str. 209–250). Její autor K. Quinn ji nadepsal Die persönliche Dichtung der Klassik; autor se zde zabývá Catullem, Vergiliovými idylami, celým dílem Horatiovým (tedy nejen Epodami a Odami, nýbrž i Satirami a listy spolu s Carmen saeculare), dále básněmi elegiků Propertia a Tibulla a Ovidiovými díly Amores, Tristia a Epistulae ex Ponto.

Následuje kapitola o Senekově římské tragédii od H. Cancika (str. 251–260), o níž jsme se již zmiňovali, a na str. 261–289 si týž autor všimá tzv. „malých“ forem v římském básnictví období principátu. Cancik nejdříve řeší základní teoretickou otázku, ke které se zvláště v posledních letech upíná pozornost řady literárních vědců, co totiž máme chápat pod pojmem „malé“ formy. (Žde bychom chtěli doplnit bibliografické údaje z konce kapitoly o práce jednoho z předních polských literárních vědců, J. Trzynałowského z Wrocławu, jehož studie Problematyka teoretyczna małych form literackich, Na křižovatce umění, Brno 1974, str. 391nn. vyústila nedávno v monografii *Małe formy literackie*, Wrocław 1977.) Poté Cancik probírá jednotlivé autory, které považoval za vhodné zařadit do této kategorie; jsou to Phaedrus, Persius, Iuvenalis, Statius, Martialis. V oddíle věnovaném bajce nás překvapuje, že autor neuvádí závažnou a rozsáhlou monografii Nojgaardovu *La fable antique I–II*, Kobenhaven 1964, stran 403 + 600 (srov. k tomu recenze F. R. Adradowe – Gnomon 37 [1965], str. 540–544 a A. La Penny – Athenaeum 44 [1966], str. 354–369); z marxistické literatury pak srov. práci M. L. Gasparova *Antičnaja literaturnaja bašnja z r. 1971*.

Nový Handbuch uzavírá kapitola o poklasické římské próze, kterou napsal B. Kytzler (str. 291–322). Je rozdělena do pěti oddílů: 1. Modernistische Manier (Seneca st., Valerius Maximus, Seneca ml.), 2. Parodistische Parlando se zajímavě a moderně pojatým výkladem o Petronioví (autor si klade hned na začátku otázku, zda bylo identifikování Tacitova arbitra elegantiae s autorem spisu *Satiricon* správné), 3. Klassizistische Klärung (Quintilianus, Plinius ml.), 4. Archaismus als Anregung (Fronto, Gellius), 5. Afrikanischer Ausklang (Apuleius). Na str. 323–331 je obsažen jmenný rejstřík, opatřený u římských autorů biografickými daty.

Závěrem je třeba konstatovat, že se autorům vskutku podařilo sestavit soubor moderně koncipovaných a poutavých studií, a že tak vytvořili dílo, jež se jistě stane pomůckou, bez níž se žádný vážný zájemce o římskou literaturu neobejde.

Dagmar Bartoňková

Ammien Marcellin, Histoire. Tome IV (Livres XXIII–XXV). Texte établi et traduit (1re partie, 212 pages, dont les pages 78–212 en partie double) et commentaire (2e partie, 302 pages + 2 fig. et 2 cartes) par Jacques Fontaine. Paris, Les Belles Lettres, 1977.

Le IVe tome de l'édition française d'Ammien Marcellin nous a apporté une surprise: car il est paru non en un, mais en deux volumes. Après une vaste introduction, la première partie comprend le texte et la traduction des livres XXIII–XXV, la seconde partie le commentaire. Son étendue — 302 pages avec 729 notes — offre la meilleure preuve de la solidité avec laquelle l'éditeur — M. Jacques Fontaine, professeur à la Sorbonne — s'est acquitté de sa tâche. Pour comparaison, on peut mentionner qu'en